

Gyümölcsneveinkhez IV.

mexikóialma *J. Casimiroa edulis* (ENL.). Igen tápláló trópusi gyümölcs, megérve lágy, lédús és édeskesen savanyú, a héj körül enyhén keserű ízű.

Neve az ang. *mexican apple*, fr. *pomme mexicaine* 'ua.' (EL.) szó szerinti megfelelője. A növény élőhelyére és alma alakú gyümölcsére utaló összetett elnevezés. Hasonneve a sp. *pera mexicana* (KL.), azaz 'mexikói körte'.

A fajt Priszter nem szótározta, Vörös Éva *fehértapota* (< ang. *white sapote*, fr. *sapote blanc*, sp. *zapote blanco* 'ua.') nevét tárgyalja (VörösEgz. 81). Megvan a legtöbb európai nyelvben is így; vö. ném. *weisse Sapote* (ENL.), holl. *witte zapote* (EL.), port. *sapota branca*, ol. *sapote bianco*, or. *белая canoma*, dán *hvid sapote*, norv. *hvit sapote*, sv. *vit sapot*, fi. *valkoinen sapote*, lett *sapotes baltās*, cs. *біла sapota*, szlk. *biele sapote*, ro. *sapote alb*, blg. *бјела canoma*, tör. *beyaz sapota* 'ua.' (KL.); a terméshús színére utalnak a nevek, akárcsak szlk. *biely persimon* (uo.) elnevezése esetében.

A latin szaknyelvi *edulis* fajnév 'ehető' jelentésű. A *Casimiroa* nemzetségnév pedig a spanyol botanikus, a madridi botanikus kert igazgatója, Casimiro Gómez Ortega (1740–1818) emléket őrzi, számos nyelvben éppen ennek a fajnak a nevét is ezzel a terminussal alkották; vö. ang., ném., port., ol. *casimiroa*, or. *каземур*, észt *casimiroa edulise viljad*, litv. *baltoji kazimierinė*, cs. *kasimiroa jedlá* (uo.), le. *kazimira jadalna* (EL.). A mexikóialma régi azték neve megőrződött, a náhuatl indián *cochitzapotl* (W.), azaz 'alvószapota' folytatója a *Casimiroa edulis* spanyol *cochil sapota* (EL.) elnevezése. További idegen nyelvi neve a sp. *manzana kai*, morey, fr. *matasano* (uo.), sp. *pera criolla*, 'kreol körte' *matasano* (ENL.).

szodomaialma *J. Calotropis procera* (P. 322). Afrika és Ázsia trópusi vidékein honos, de a Holt-tenger vidékén és az Arab félszigeten is gyakori cserje.

A legtöbb európai nyelvben elterjedt összetétel, az ang. *apple of Sodom*, fr. *pommier de Sodome*, sv. *sodomäpple* (W.), dán *sodomas æbler* 'ua.' (LH.), ném. *Sodomsäpfel*, port. *maçã de Sodoma*, *manzana de Sodoma*, ol. *pomo di Sodoma*, or. *содомское яблоко*, holl. *sodomsappel*, norv. *eple av Sodoma*, fi. *apple sodomian*, észt *õun Soodoma*, lett *ābolu Sodomas*, litv. *obuolys Sodomas*, le. *jablko Sodoma*, cs., szlk. *jablko Sodomy*, ro. *apple a Sodomei*, blg. *епъл в содом*, tör. *Sodom elma*, gör. *μήλο των Σοδόμων* 'ua.' (KL.) szó szerinti megfelelője.

A végső forrás a héb. *tapuah sodom* 'ua.' (W.) név. A növény a nevét bibliai hagyományok alapján kapta. Az ókorban az alma szó alatt többnyire a gránátalmát értették, ám több más növény, illetve termés is szóba jöhet „paradicsomi almaként”. Nem almatermésű növény volt a szodomaialma, amelyet szemre szép, de érintésre hamuvá váló, ráadásul mérgező termése miatt tart számon a bibliai hagyomány. Híressé almaszerű tüzőtermése tette. Szerepel a Mísna és a Talmud szent könyveiben. Az Ószövetségben (pl. Mózes V. könyve. 32. fejezet 32. vers) többször is említik a *szodomaialma* nevű trópusi cserjét, amelynek „szép nagy, gömbölyű, érett, almazöld termése kissé megnyomva szétnyílik, és belőle finom gyümölcsbűs helyett csillogó fehér selyemszálas, de mérgező magok százaival repülnek a levegőbe. A legenda szerint a Holt-tenger helyén egykor virágzó gyümölcsösök elátkozott hírnökei ezek” (Kereszty 1998: 288). A gyümölcsöt megnyomva kezünkben csak a termésfal vékony, silány foszlányai maradnak. A csábítóan szép külső és a képmutató, csalódást okozó belső miatt a Bibliában a bűn jelképének tekintik ezt a termést. Hasonneve a *szodomabirs* (www.flickr.com). Az összetétel előtagja helynévi eredetű, a Holt-tenger déli medencéje helyén volt egykor a szép Sziddim völgye, ahol Szodoma, Gomora és más virágzó városok voltak. E völgyvidéket az Isten később lakosai égbekiáltóan erkölcsstelen kicsapongásai miatt (vö. Szodoma és Gomora) kénköves tüzes esővel elpusztította. A szodomaialma regéjét a palesztinai arabok az idegenfogalom kedvéért terjesztik.

Az irodalomban is éltek a *szodomaialma* kifejezéssel 'nem valódi, hitvány' jelentéssel; „A madame szépsége már csak szodomain alma volt: a vér kezdett feloszlani ereiben, vélték az orvosok” (Laczkó 1909). Scheiber Sándor megállapítása szerint (Scheiber 1953) Szodoma almájának legrégebbi lelőhelye a hellenizmus egy irodalmi terméke a Kr. e. 2. századból, a görög nyelvű „Salamon bölcsessége” című mű (vö. Kautzsch 1921 I. 493). (Josephus Flavius „Salamon bölcsessége” című munkáját Heltai Gáspár 1552-ben magyarul kinyomtatta.) A motívumot átvette a római történetíró, Tacitus (Historiae V. 7) és a laikus teológus, Tertullianus „Szodoma földje máig is, ha hoz is szemnek szép gyümölcsöt, egyetlen érintésre hamuvá omlik össze” (Tertulliani Liber Apologeticus; www.tertullian.org/latin/apologeticus.htm). Van is a szodomaialmának a németben *Ascherstrauch* (GRIN.), azaz 'hamucserje' neve. Az ókori szerzőktől vették át későbbi költők, például Byron, John Milton, nálunk Csokonai, Arany, Madách. Arany János „Az örök zsidó” című költeményében olvashatók az örök zsidó monológjaként e sorok: „Gyümölcs unszol, friss balzsamu: Kívül arany, belül hamu” (Arany 1860).

Hasonló angol társneve, a *sodom's-milkweed* 'ua.' (GRIN.), azaz 'szodomain tejgyom'. Társneve az *ördög alma*, az angolban is megvan a *devil's apple* (KL.) név. A spanyolban *tomatitos de diablo*, *tomatera del diablo*, *tomatillo del diablo* (uo.), azaz 'ördögparadicsom'. A svédben *gråbladig kronbuske* (W.), vagyis 'szürkelevelű koronabokor' a társneve. A *selyem* szó megfelelőivel alkotott fr. *arbre à soie* és port. *algodão-de-seda* (GRIN.) összetett elnevezés a magvak hegyén nőtt igen finom, hosszú, lágy, pelyhes szálakra, szőzetre utal. A hindi *madar*, *mudar* 'ua.' név az alapja a nővény német *Mudarpflanze* (uo.) társnevének. További idegen nyelvi neve az ang. *auricula-tree*, *giant-milkweed*, *rubberbush*, *small crownflower*, *swallowwort* (uo.), *roostertree*, ar. *ushar* (EL.).

A latin szaknyelvi *Calotropis* nemzetségnevet a gör. *kalosz* 'szép' és a *tropisz* 'hajó' szóval alkotották, az összehajló virágszirmok formájára utal. Az olaszban is *calotropo* (uo.) a szodomaialma neve. A lat. *procera* faji jelző 'hosszú, magas' jelentésű.

császáralma *J. Tabernaemontana alternifolia* (P. 517). Virágos növény a trópusokon. Gyümölcse 15–30 cm hosszú, igen sok magot tartalmaz.

Nagyméretű gyümölcse a név alapja. A latin szaknyelvi *Tabernaemontana* nevet Linné adta a nemzetségnek 1753-ban (*Species Plantarum* 1: 211) a német orvos és botanikus, Jacobus Theodorus Tabernaemontanus tiszteletére, aki New vollkommen Kreuterbuch (Fankfurt am Main, 1588–91) című művében mintegy 3000 növényfajt írt le. Az *alternifolia* faji terminusnak pedig 'váltott levelű' a jelentése.

Örökzöld leveleinek tejszerű nedve miatt kapta ang. *milkwood* (EL.), azaz 'tejfa', *white cheesewood* (fehér sajtfa), *milkwood pine* (tejfafenyő), *milky pine* (www.pcarrd.dost.gov.ph) nevét. További neve az angolban a *scholaris* és *blackboard tree* (uo.), mert fáját fekete iskolai táblák készítésére használják. Az ind. és mal. *pulai* 'ua.' név alapján keletkezett ang. *Indian pulai* és a fil. *dita* 'ua.' névből való *dita bark* (uo.) társneve. Élőhelyén használatos neve a fil. *galipaoen*, burmai *lettok*, laoszi *tinpet*, thai *sattaban*, *teenpet*, viet. *cay mof cua*, *cay suwxa* (uo.), Indiában: marathi *nag-kuda*, malayalam *churutu-pala*, *kampippala*, szanszkrit *kampillakah* (www.flowersofindia.in/catalog). Olvasható még ang. *devil tree* 'ördögfa', és *bitter bark* 'keserű kéreg' (<http://florafaunaweb.nparks.gov.sg>) elnevezése. E tejnedvet szolgáltató fának a gyümölcse olyan almához hasonlatos, amelybe valaki már beleharapott, ezért a néphit *Éva almájának* tartja.

mirobalán *J. Terminalia chebula* (P. 519), **mirobalánfa** (LH.). Dél- és Kelet-Ázsiában őshonos lombhullató fa. Magja és gyümölcse miatt fontos gyógynövény.

A faj ang. *myrobalan* (EL.), ném. *Myrobalane* (G. 147) nevének az átvétele. A lat. *myrobalanum* 'ua.' terminus terjedt el a fr. *myrobolan* néven keresztül, a végső forrás a gör. *murobalanosz* (<http://oxforddictionaries.com>), ez a *muron* 'kenőcs' és a *balanosz* 'makk' szavak összetételével alakult. Megvan a hollandban is; vö. holl. *myrobalaan* 'ua.' (LH.). A szlovénben a *mirobalanovec* (EL.) a *Terminalia* katappa neve, a *Terminalia chebula* a *kebulski*, illetve *indijski mirobalanovec* (www.uradni-list.si), azaz 'kebul', illetve indiai *mirobalanovec*.

A faj korábbi latin szaknyelvi neve a *Myrobalanus chebula*. A ma elfogadott latin szaknyelvi nemzetségnév arra utal, hogy a tengelyszerű ágak végén nőnek a csoportokban fejlődő nagy levelek. Emiatt kapta a nemzetség a *Terminalia* nevet (< lat. *terminalis* 'határ-, vég-', illetve *terminus* '[ág]

csúcs, vég, hegy'). A szintenként elágazó ágakra utal a mirobalán *fekete emeletfa* (P. 79) társneve is. Színe utal az ang. *black myrobalan* (W.), *black chebulic* és a holl. *zwarte myrobalaan* (LH.) neve. A nemzetség neve a németben *Almend* (Boerner 182).

A latin *chebula* fajnév az ófr. *keble*, fr. *chébule*, ang. *chebula* 'mirobalán' (G. 147) nevekkel függ össze. Arab szó került a 11. században a középlatinba; vö. klat. *chebuli* 'mirobalánok' (uo. 148), a végső forrás az ar. *alkaábūlī* 'mirobalán' (uo.) az afganisztáni város, *Kabul* nevéből. Ennek az a magyarázata, hogy Kabul jelentős kereskedőváros volt, többek közt ezt az Indiából származó gyümölcsöt is importálták. Más nyelvben is használatos a növény régi arab neve; vö. szln. *kebulski mirobalanovec* (www.uradni-list.si), ném. *chebulische Myrobalane*, fr. *myrobalan chébule*, ang. *chebulic myrobalan*, *black chebulic* (LH.) társneve.

Társneve még az angolban a *gall nut* (uo.), azaz 'epedió', nyilván gyógyhatásra utaló név, akár az ang. *medicine terminalia* 'ua.' (uo.). Az ang. *ink nut* vagy *ink tree*, *inknut tree* 'ua.' (uo.) 'tinta-, tusdió vagy -fa', 'tintadiófa' jelentésű, mert festékek előállítására is alkalmas. A hollandban és az angolban is használatos *haritaki* a szanszkrit, urdu, hindi *haritaki* 'ua.' (W.) átvétele.

égerlevelű fanyarka *J. Amelanchier alnifolia* (P. 84). Észak-Amerikában honos, egyes fajtáit telepítik Európában is. Kékesfekete bogyói fürtökben helyezkednek el. Fontos táplálékforrása volt a bennszülötteknek és a korai telepeseknek.

Magyar nevének faji jelzője a latin szaknyelvi faji név fordítása, az *alnifolia* szintén 'égerlevelű' jelentésű. Ugyancsak az égerfához hasonló levele a ném. *erlenblättrige Felsenbirne*, fr. *amélanchier à feuilles d'aulne* (EL.) nevek esetében a névadás szemléleti háttere, szó szerint 'égerlevelű' mindkettőben a faji jelző. A *fanyarka* terminus pedig a bogyók ízére utal. Szintén a gyümölcs az alapja ném. *Felsenbirne* és sv. *västamerikansk häggmispel* (uo.), azaz 'sziklakörte', illetve 'nyugat-amerikai cseresznye bogyó' elnevezésének.

Társneve a *mazolajfa* (GyÉ. 66), ennek az a magyarázata, hogy a bogyót meg lehet szárítani, és mazsola készíthető belőle. Az angolban *saskatoon*, *saskatoon berry* (EL.) a neve, a növény cree (nēhiyawēwin, algonkin nyelv Kanadában) *misáskwatōmin* (OD.) nevéből származik. Saskatoon, Saskatchewan város névadója is e növény (uo.). Az égerlevelű fanyarka további neve az angolban a *serviceberry*, *juneberry* (júniusi bogyó) és az élőhelyére utaló *mountain juneberry*, *pacific serviceberry*, *rocky mountain blueberry* (EL.). Régi neve a *pigeon berry* (W.), azaz 'galambbogyó', minden bizonnyal e madár egyik kedvelt elesége a termés.

Az *Amelanchier* nemzetségnév a kékesfekete bogyók színére utal, a provanszi fr. *amélanche* 'ua.' (G. 56) névvel függ össze (< gör. *mélasz* 'fekete').

balzsamalma *J. Momordica balsamina* (P. 430). Forró égövi növény, ehető, édes gyümölcse éretten élénk narancssárga, pirosas, orsó alakú. Gyógynövényként is felhasználják.

1775-ben *balsamina* (Csapó 24) néven említik, a *balzsamalma* név 1894-től adathozható (PallasLex. balzsam-uborka a.). A ném. *Balsamapfel* (PbF. 298), R. 1775: *Balsamaepfel* 'ua.' (Csapó 24) tükörfordítása. Szó szerinti megfelelője megvan az angolban is; vö. *balsam apple* 'ua.' (W.). Hasonneve az angolban a *southern balsampear*, *balsam pear* (uo.), azaz 'balzsamkörte'.

A balzsamalma társneve a *jeruzsálemi alma* 'Poma Hyerosolymitana' (R. 1894: PallasLex.) és a *csodaalma* (uo.). Jóval régebbi neve 1775: *ineresztő-fű* (Csapó 24), 1807: *ineresztő fű* (MFüvK. 523). Diószegiéknél 1807-ben *magrugó*, *tsútsos magrugó* (uo.), Csereynél 1911-ben *balzsam magrugó*, *magrugó balzsam* 'ua.' (Nsz.). Volt 1775-ben *faivirág* (Csapó 24) társneve is. További idegen nyelvi neve a fr. *marveille* (uo.), ar. *mokah* (EL.), afr. *laloentjie* (www.plantzafrika.com).

Egyes magyarázatok szerint a nemzetség latin szaknyelvi *Momordica* neve valószínűleg küllemére utal, a lat. *mordeo* 'harap' szóból származhat. Valójában azonban a lat. *momordicus* 'harapós, erős' melléknévből való, és a termés igen csipős levére utal. Megvolt a régi magyar botanikai szaknyelvben a nemzetség latinból származó *momortika* (Csapó 24) neve. A *balsamina* faji jelző pedig 'balzsamhoz hasonló, balzsamos' jelentésű (< lat. *balsamum*), a növény egyik gyógyászati felhasználásával kapcsolatos. Átvitt értelemben a balzsam 'lelki vigasz' jelentésű.

ceyloniegres *J. Dovyalis hebecarpa* (P. 361). Dúsan elágazó, örökzöld, kétlaki cserje vagy kis fa. Termése a törzsön kocsányon csüngő, gömbölyded bogyó.

A gyümölcs savanykás, zamatos íze az egresre emlékeztet, ez az összetett név alapja. Sri Lankán és Dél-Indiában honos a *Dovyalis hebecarpa*, a sziget régi *Ceylon* nevére utal a ném. *Ceylonstachelbeere*, a fr. *grosseille de Ceylon*, a sp. *grosella de Ceilan* (ENL.), az ang. *Ceylon gooseberry* (EL.), a fr. *grosseille de Ceylon*, a sp. *grosella de Ceilan*, a port. *groselha do Ceylão* és a sv. *Ceylon-kruisbes* (KL.) elnevezése is, a *ceyloniegres* terminus szó szerinti megfelelői. A spanyolban használatos *ciruelo de Ceilán* (uo.), azaz 'ceyloniszilva' neve is.

A latin szaknyelvi *hebecarpa* fajnév 'pihegyümölcsű' jelentésű. További idegen nyelvi neve a dán *ketambilla*, sp., or., sv., holl. *ketembilla* (uo.), ném. *Ketambilla* (ENL.), ang. *kitembilla*, *ketembilla* (W.).

korallcserje *J. Erythrina crista-galli* (MNöv. 108). Babszem alakú termései a spanyol gyarmati uralom idején kétes hírnévre tettek szert. Azt tartották, hogy a nők két-három babszem elfogyasztása után megfelelőeknek magukról, ruhájukat letépi, és minden elérhető férfivel kényszeresen, azonnal közöszlenni akarnak.

A növény magyar neve a ném. *Korallenstrauch* 'ua.' (PbF. 171) tükörfordítása. Hasonneve a *korallfa* (P. 147), társneve a virágzatára utaló *csörgősipkavirág* (uo. 148).

Linné nevezte el a nőnemű *Erythrina* névvel a nemzetséget, a vörös sügér görög hímnemű *erythrinosz* nevének ellenpárjaként. Mindkét terminus alapja a 'piros' jelentésű gör. *erythrosz* szó, a névadási szemlélet háttérében a jelölt növény skarlátpiros virágai és piros magvai állnak. A latin szaknyelvi binominális elnevezésben a 'kakastaréj' jelentésű *crista-galli* (< lat. *crista* 'taréj' és lat. *gallus* 'kakas') faji név alakleíró. Ez alapján keletkezett a ném. *Hahnenkamm* 'Erythrina crista-galli' (G. 185) szó szerinti megfelelő. A hátrafelé görbült termés a névadási szemlélet háttére, erre utal *tarajos korallfa* (P. 148) nevének előtagja is. Van ennek a növénynek a magyarban *kakastaréjfa* (uo.) társneve is, nyilván ugyancsak a latin faji jelző alapján. Ez utóbbi terminus ugyan egyéb növényeket is jelöl, a juharka nevéként egyrészt már régebben feltűnt a magyar írásbeliségben (R. 1881: N. *kokas-tora-fa* 'Rhus typhina' (Nyr. 1882: 332), 1894: *kakastaréfa* 'Acer campestre' (FöldrKözl. 67), másrészt szélesen elterjedt a nyelvjárásokban is (Nyr. 1902: 322; uo. 1899: 96 | ÚMTsz.). A névadás magyarázata hasonló lehetett, hiszen a név az *Acer campestre* hátragörbülő zászlós termése alapján keletkezett.

inga *J. Inga* (P. 401). A több mint 30 ingafaj Közép- és Dél-Amerikában honos élelmiszernövény. A hüvelytérmekek belsejében bab alakú magok helyezkednek el, amelyeket szilárd burok vesz körül, és lédús, édes, zamatos pulpába vannak ágyazva.

A növény braziliai tupi indián *inga* (G. 307) neve a spanyolon keresztül több nyelvbe is átkerült; vö. sp., port., ném., ang. *inga* (EL.), ol. *inga* 'ua.' (KL.). Az *ehető inga* 'Inga edulis' (P. 401) név szó szerinti megfelelője az or. *инга съедобная* (KL.). A portugálban *ingá-cipó*, azaz 'kúszó-inga', a németben *Affenschwanz-Inga* (ENL.), vagyis 'majomfarkinga'.

Azonos etimológiai csoportba tartozik sp. *huaba*, *guamo*, *guama* (EL.) és ném., fr. *guaba* (KL.) neve. Az ang. *icecream-bean* 'fagyaltbab', a holl. *zoete boon* 'édes bab', az or. *кремовый боб*, 'krémes bab', a fr. *pois sucre* 'édes borsó' (uo.) jelentésű. További idegen nyelvi neve az or. *չայնիսկա*, holl. *switbonki* (uo.), sp. *guamo de mico* (ENL.), *pacay*, *guamo bejuco*, *rabo de mico*, port. *inga de metro* (EL.).

citromlevelű buzérszeder *J. Morinda citrifolia* (P. 430). A Rubiaceae (buzérfélék) család tagja. Délkelet-Ázsiából származik, trópusi területeken világszerte termesztik, gyakran elvadul. A fiatal terméseket Ázsiában nyersen fogyasztják.

A latin szaknyelvi *citrifolia* és a magyar *citromlevelű* faji jelző alapja a citrusfélékre jellemző átellenes állású levélzet. A *buzérszeder* összetétel pedig előtagjában a rendszertani családra, utótagjában a szederhez hasonló gyümölcsre, a sok összenőtt egyes termésre utal. A latin szaknyelvi *Morinda* nemzetségnévnek is a gyümölcs az alapja, a lat. *morum* 'eper' és az *indicus* 'indiai' szavakkal alkoták. Az angolban szintén van *indian mulberry*, *beach mulberry* (W.) neve. Magyar társneve is *morinda* (ENL.), nemzetközi szó; vö. ang., fr., ném. sp. *morinda* 'ua.' (uo.), litv. *morinda*, le. *morwa* (EL.).

A növény Hawaiiból származó ang. *noni* (W.) nevéből nemzetközi szó lett; vö. kat., holl., fi., fr. *noni*, észt *nonipuu*, tamil *nuna* (EL.). A *Morinda citrifolia* további idegen nyelvi neve a bengáli,

guarati, hindi, maráti *al, ach, bartundi, surangi*, ind. *mengkudu*, ma. *kattasपालवाम*, viet. *nhàu* (uo.), ang. *great morinda, cheese fruit* (PCN.), *dog dumpling*, mal. *mengkudu*, Balin *kumudu*, Jáván *pace* (W.).

nagylevelű csodamogyoró J. *Hamamelis virginiana* (P. 389). Észak-Amerikában és Kelet-Ázsiában honos lombhullató cserje. Gyógynövény, olajtartalmú magva ehető.

A *Hamamelis* nemzetség neve a *csodamogyoró*, illetve a *varázsmogyoró* (uo.), a ném. *Zaubernuß 'ua.'* (G. 279) tükörfordítása. A *Hamamelis virginiana* faj hasonneve a *varázsdíó, csodadíó, varázsfa* (MNöv. 201) és a R. 1894: *búbájdíó* (PallasLex.). Rászolgál a jelzőire. A csodamogyorót az amerikai indiánok varázsfának tartják, mivel a hideg évszakban, gyakran a hó alatt nyílik, ezért hívják *téli virágnak* (www.kertpont.hu) is. Villás ága a föld felé meghajlik, hitük szerint e kincsmutató vessző arra a pontra mutat, ahol a földben ásványokat vagy vizet reméltek, a fa téli virágzása és a magjainak szétszóródásakor hallható hangos pukkanások boszorkányos erők mesterkedései. Ugyanígyen a névadási szemlélet háttere az ang. *american witchhazel*, azaz 'amerikai boszorkánymogyoró', a fi. *amerikantakapähkinä*, vagyis 'amerikai varázsdíó', a le. *oczar wirginijski*, azaz 'virginiai boszorkány', a sv. *amerikansk trollhassel*, vagyis 'amerikai manómogyoró' (EL.), a holl. *toverhazelaar*, a lett *burylžadzas*, azaz 'varázsmogyoró', az ész. *nõiapuu* 'boszorkánya' (www.ema.europa.eu), a ném. *Zauberstrauch* 'varázsbokor' (PallasLex.) neveinek az esetében.

A *csodamogyoró* összetétel *mogyoró* utótagjának az a magyarázata, hogy a rövid nyélen ülő levelek a mogyoró leveléhez hasonlítanak, az egész cserje összetéveszthető a mogyoróbokorral. Társneve az *őszi csodamogyoró* (P. 389), mert sárga, korallszerű virágai késő ősszel jelennek meg, és csak a következő évben hozza terméseit.

féregűzőfa J. *Madhuca longifolia* (P. 88). Gyorsan növő, lombhullató fa Nepálban, Indiában és Sri Lankán, elég nagy, húsos, zöld bogyókkal. A lakosság táplálkozásában elsősorban az ehető, édes virágok fontosak.

Nyilván a növény gyógyhatásával van összefüggésben ez az elnevezés. Az egzotikus *mahuafa* (uo.) társneve. Ez pedig az ang. *mahua 'ua.'* átvétele, a végső forrás a szanszkrit *madhuka 'ua.'* (G. 360), amely a 'méz' jelentésű *madhu* (uo.) (< *mádu* 'édes') szóból származik, és az édes ízű virágokra utal. Ebből való a latin szaknyelvi *Madhuca* nemzetségnév is, valamint az or. *мадука* (EL.), burmai *mahuya*, nepáli *mahuvaa* (ZP.), fr. *madhuca* (W.). Indiában használatos alakváltozata a *mahua, mahula, moha, mohua, mahwa, mowa, moa, mowrah, Maul, mohwro, mahuda, madhuca* (uo.). Az India különböző nyelveiben meglévő alakváltozatok szintén átkerültek más nyelvbe; vö. fr. *mowra* (www.termcat.cat), ang. *moa tree, moah tree, moah wood* (ZP.). Ugyancsak a nyersen vagy főzve ehető nedvdús, édes virágokra utal a fa ang. *honey tree* (uo.), *edible-flowered madhuca, moha flowers*, fr. *illipé à fleurs comestibles* (PN.) neve. A virágokból alkoholtartalmú italt is készítenek Indiában.

További társneve a magyarban a *vajfa* és a *kenőcsfa* 'Madhuca butyracea' (MNöv. 200). A régebbi lat. *butyracea* faji terminus szintén 'vajszerű' jelentésű. A *vajfa* a növény ang. *butter tree* (W.), azaz 'vajfa' nevének tükörfordítása. Megvan más nyelvekben is; vö. fr. *arbre à beurre* (uo.), ang. *butter-nut tree, indian butter tree, mabua butter tree, mowra butter tree* (ZP.). A termék neve az ang. *manwah butter* (www.henriettesherbal.com), *indian illipe butter*, fr. *beurre d'illipe*, ném. *indische Illipe Butter*, ol. *burro di illipe indiano*, sp. *mantequilla india del illipe* (ZP.). A *longifolia* faji jelző pedig a faj hosszúságú leveleire, míg a korábbi tudományos *Bassia latifolia, Illipe latifolia, Illipe malabrorum latifolia, Madhuca latifolia, Vidoricum latifolium* szinonimákban a faji név a széles levelekre utal; vö. még fr. *illipé à feuilles larges 'ua.'* (uo.), vagyis 'nagy levelű'.

A növény Indiában és Sri Lankán használatos *illuppai, illupe, ilupa, hippe* (W.), *elupa, illupe, illupi, katillipi* (ZP.) nevét ugyancsak átvette – a botanika latin szaknyelvén kívül – néhány nyelv (sokszor jelzős szerkezetben); vö. fr. *illipé, noix d'illipe*, ném. *indische Illipe*, ol. *illipe indiano*, sp. *illipe*, ang. *illipe nut, illupai, ippe* (uo.), *illipi, illupie 'ua.'* (www.termcat.cat), *elloopa-tree, illupie-oil plant* (www.henriettesherbal.com). Indiában számos édességet és csokoládét is árulnak *illipe* néven.

aranyribiszke J. *Ribes aureum* (P. 481). Hazája Észak-Amerika, illatos, szép virágai és a pirosas őszi lombszínözödés miatt dísznövényként is ültetik nálunk. Fekete bogyói kissé kesernyés ízűek.

Már korábbi növénynévszótárakban is felbukkan, 1911: *arany ribiszke* (Nsz. 258), 1966: ua. (MNöv. 23). Neve a latin szaknyelvi binominális terminus szó szerinti megfelelője. A virág szembe-
tűnő, szép aransárga színe a névadás szemléleti háttere. Hasonneve is *aranyvirágú ribiszke* (uo.).

A *Ribes aureum* leggyakoribb angol neve a *golden currant*, a németben *Gold-Johannisbeere* (W.), *goldgelbe Johannisbeere* (www.baumkunde.de). Mindhárom ugyancsak a növény virágainak színére utal, szó szerint 'aranyribiszke', illetve 'aransárga ribiszke' a jelentésük. Az *aranyribiszke* elnevezés további megfelelője a növény szbhv. *zloty januškowc*, le. *porzeczka złota* (W.), dán *guldríbs*, holl. *gele ribes*, fi. *kultaherukka*, lp. *gollejieret*, or. *смородина золотистая* (EL.), sv. *gullrips*, izl. *gullber rífs*, szlk. *ribez'la zlatá*, észt *kuldsõstar*, cs. *meruzalka zlatá* 'ua.' (LH.) elnevezése.

Társneve az angolban a *buffalo currant*, *clove currant* és a *Missouri currant* (W.), azaz 'bõ-
lány ribiszke', illetve 'szegfűszeg ribiszke', mert illata gyakran kifejezetten a szegfűszegre emlékeztet. Utóbbi 'Missouri-ribiszke' neve az egyik élőhelyére utal.

malabár-dió J. *Justicia* adhatoda (GyÉ. 550). Kelet-Pakisztánban, Kelet-Indiában, Malajziában honos örökzöld cserje. Gyógynövény.

A fajt Priszter nem szótárta. Magyar neve a növény ang. *malabar nut* (EL.) és ném. *Malabar-nuß*, valamint dán *malabarnød*, fr. *noix de malabar*; sv. *malabarnöt*, sp. *nuez de malabar*, cs. *právěnka malabarská* (LH.) nevének megfelelője. Az összetétel előtagja helynév, a Malabár-part India délnyugati partján fekvő, keskeny, part menti síkságon a Karnataka és Kerala államok között, Goától a déli Cape Comorin fokig terül el. A cserje további idegen nyelvi neve az or. *adamoda vazuka* (uo.), hindi *arusha*, *vasala*, ném. *indisches Lungenkraut* (EL.). A német terminus jelentése 'indiai tüdőfű', ennek magyarázata az, hogy a növény különféle légúti megbetegedések gyógyszerere.

A latin szaknyelvi *Justicia* nemzetségnév a skót kertész, James Justice (1698–1763) nevét őrzi. Az *adhatoda* faji név pedig a növény szingaléz *adhatohdudh* (www.lookfordiagnosis.com) nevéből származik.

narancseper J. *Maclura pomifera* (P. 185). Narancs alakú sárgászöld álbogyót termő díszcserje vagy fa.

Társneve a *vadnarancs*, *oszázs narancs* (uo.). Ez utóbbi összetétel előtagja a cserje ném. *Osage-Orangen*, *Osagedorn*, ang. *osage orange*, fr. *oranger des osages* (EL.) nevével függ össze. Neveit narancsszínű, gömb alakú virágzatáról kapta, amely a virágtagaró levelek kiszélesedő csúscsától mozaikszerű, rajzoltos, feltűnően hasonlít a narancs héjához.

A latin szaknyelvi *pomifera* fajnév 'gyümölcsöt tartó, gyümölcsben gazdag' jelentésű, a *pomum* 'mindenféle gyümölcs' és a *-fer* 'hord, visz, tart' szavakból van képezve. A nemzetség *Maclura* neve pedig a skót származású amerikai geológus, William Maclure (1767–1840) nevét őrzi, aki Észak-Amerika földtani térképeit elkészítette. Megvan a magyarban a növény nemzetségnevének megfelelő *maklúra* (P. 185) társneve, több más nyelvben is használatos; vö. blg. *maklura*, ro. *maclurã*, or. *маклюра яблонсконосная* (EL.). További idegen nyelvi neve a sp. *madera de arco*, *mora amarilla*, tör. *yalanci portakalağacı* (uo.).

kepel J. *Stelechocarpus burahol* (ENL.). Jáván honos fa, Délkelet-Ázsiában és Észak-Ausztráliában, mint ritkaságot Floridában és Közép-Amerikában is ültetik. A törzsön fejlődik gömbölyű vagy széles tojás alakú bogyoja.

Ónálló magyar neve még nincs, a fajt Priszter nem szótározta, Vörös Éva munkájában sem szerepel. A név a növény ang., ném. *Kepel* (ENL.) nevének átvétele. Nemzetközi szó; vö. fr., holl., ol., port., dán, norv., sv., fi., észt, cs., szlk., ro., tör., le., lett *kepel*, sp. *keppel*, or. *кепель* 'ua.' (KL.). A litvánban *paprastasis kepalius* (uo.), azaz 'sima kenyér' a neve.

narannyila J. *Solanum quitoense* (P. 185). A csucсорfélék családjába tartozó trópusi félcserje. Az Andokban honos, és Latin-Amerika hegyvidékeken gyakran, az Óvilág trópusain ritkán termesztik.

A sp., ang. *naranjilla*, fr. *naranjille* 'ua.' (W.) megfelelője. A spanyolban 'kis narancs' jelentésű a szó. Társneve *lulo* néhány botanikai forrásunkban. A név az Ecuadorban és Colombóban

használatos kecsua indián *lulo* 'ua.' (W.) névből származik. Más nyelvbe is átkerült; vö. holl., ném., sp. *lulo* (EL.), sp. *lulum, lulun* 'ua.' (T.).

A latin faji névben Ecuador fővárosának, *Quitónak* a nevét találjuk, ebben az országban van a növény egyik fő termőterülete. A kisebb narancsméretű gyümölcsét hívják ezért *quitói narancs* (uo.) néven is; vö. ang. *quito orange* (EL.). A városnév megvan a növény sp. *naranjilla de quito*, fr. *morelle de quito* (uo.), ném. *Quitotomate* (T.) nevében is. Egyéb idegen nyelvi neve a holl. *gele terong*, litv. *apelsininė kauliauoogė*, sp. *naranjilla de castilla, nuqui, toronja* (EL.).

lőfüge *J. Carpobrotus deliciosus* (P. 164). Dél-Afrikában őshonos, de alkalmas éghajlaton sokfelé meghonosították. Ehető gyümölcsét gyűjtik, nyersen fogyasztják, vagy savanykás lekvárnak teszik el.

Dél-afrikai hazájában is így hívják, a mi *lőfüge* nevünk az afr. *paardefeige* 'ua.' (EL.) megfelelője. Társneve ott a gyümölcs ízére utaló afr. *zuurefeige* (uo.), az angolban is *sour fig* (W.), azaz 'savanyú füge'. Korábban a *Mesembryanthemum* nemzetségbe sorolták. Így szerepel 1966-ban nálunk is: *lőfüge* 'Mesembryanthemum' (MNöv. 112). A kristályvirág egyik társneve volt. A latin *Mesembryanthemum* elnevezés (< gör. *meszembria* 'dél'; *anthemon* 'virág') a növénynek azon a tulajdonságán alapul, hogy csak a déli verőfényben nyitja ki a virágait. Erre utal ném. *Mittagsblume* (PbF. 290), azaz 'déli virág' neve is.

A ma hivatalos latin szaknyelvi *Carpobrotus* nemzetségnevet pedig a növény ehető gyümölcse motiválja (< gör. *karposz* 'gyümölcs'; *brotosz* 'ehető'). A lőfüge idegen nyelvi neve az ol. *fico degli ottentotti*, a gyakori élőhelyére utaló ang. *freeway iceplant* (EL.) és *highway ice plant*, továbbá a *hottentot fig* ('hottentotta füge'), *ice plant* ('jégnövény'), *icicle plant* ('jégcsapnövény'), *strand ivy*, *cape fig*, *pigface*, *suurvy*, *hotnosvy* (W.) elnevezése. Ehető gyümölcsére utal or. *мезембриантемум съедобный, карпобротус съедобный* és ném. *essbare Mittagsblume* ('ehető déli virág') (uo.) neve.

Könnyen összetéveszthető közeli rokonával, a *Carpobrotus chilensis* (ang. *sea fig* [W.], azaz tengeri füge) fajjal. A *Carpobrotus virescens* Nyugat-Ausztrália endemikus faja, tengerparti cserje, a part menti mészkő sziklák között és a homokdűnéken terjed, élőhelyéről kapta ang. *coastal pigface* (uo.) elnevezését. 1812-ben Adrian Hardy Haworth adta *Mesembryanthemum virescens* szaknyelvi nevét (Synopsis Plantarum Succulentarum. London).

nektarin *J. Prunus persica* var. *nucipersica* (P. 186). Az őszibarack sima bőrű változata.

A görög mitológiában a *néktar* az istenek itala, amely halhatatlanságot kölcsönöz. Számos nyelvben alakult ebből a szóból a gyümölcs neve. Nemzetközi szó; vö. dán, sv., norv. *nektarin*, blg., or., ukr. *нектарин*, ang., holl. *nectarine*, alb. *nektarinë*, cs. *nektarinka*, fi. *nektariini*, gör. *νεκταρίνι*, hv. *nektarina*, ném. *Nektarine*, port. *nectarina*, ol. *nettarina*, szerb *нектарина* (W.), fr. *nectarine*, észt *nektariin*, sp. *nectarina*, jap. *nekutarina* 'ua.' (PN.).

Társneve a *csupaszarack*, *kopaszbarack* (P. 186), az őszibarackra jellemző molyhos szőrzet hiánya miatt. Gyakran nevezik az angolban is *shaved peach* vagy *shaven peach*, azaz 'borotvált barack' vagy 'kopasz barack', továbbá ang. *smooth-skinned peach* és fr. *pêche à peau lisse*, vagyis 'sima bőrű őszibarack', illetve holl. *naakte perzik* (PN.), azaz 'csupaszh őszibarack' néven.

További idegen nyelvi neve a fr. *brughnon*, kí. *yóutáo*, tör. *şeftali* (W.) és az or. *слива абрикосовая* (EL.). Ez utóbbi 'barackszilva' elnevezésének az a (téves) származási elmélet a magyarázata, amely szerint e két gyümölcsfaj keresztezéséből keletkezett volna a nektarin.

HIVATKOZÁSOK

Arany 1860. *Arany János összes költeményei* (<http://mek.oszk.hu/00500/00597/html/vs185306.htm>).

Boerner = Franz Boerner: *Taschenwörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Berlin, 1966.

Csapó = Csapó József: *Új füves és virágos magyar kert*. Pozsony, 1775.

EL. = *Encyclopedia of life*. (A legnagyobb biológiai adatbázis; <http://www.eol.org>).

ENL. = *Egzotikus növény lexikon* (<http://www.freeweb.hu/egzotikusnoveny>).

FöldrKözl. = *Földrajzi Közlemények*. Budapest, 1873–1948. 1953 –.

G. = Helmut Genaust: *Etymologisches Wörterbuch*. Basel–Boston–Berlin, 1996.

GRIN. = *Taxonomy for Plants*. www.ars-grin.gov.

- GyÉ. = Szabó László Gyula: *Gyógynövények és élelmiszernövények A-tól Z-ig*. Melius Alapítvány honlapja (www.melius.hu/gyogy).
- Kautzsch 1921. Kautzsch, Emil: *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments*. Tübingen.
- Kereszty 1998 = Kereszty Zoltán: „Nézzétek a mező liliomait”. *Bibliai növények a hit és a tudomány fényében*. MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót.
- KL. = Kun Ákos: *Egzotikus gyümölcsök és zöldségek*. Album 7201 képpel (<http://kunlibrary.com>).
- Laczkó 1909. Laczkó Géza: Madame De Rothe halála. *Nyugat*. 1909. 23: 61.
- LH. = *Liber herbarum*. The incomplete reference-guide to Herbal medicine. (www.liberherbarum.com).
- MFüvK. = Diószegi Sámuel–Fazakas Mihály: *Magyar Fűvészkönyv*. Debrecen, 1807.
- MNöv. = Csapody Vera – Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.
- Nsz. = Cserey Adolf: *Növénytársítás*. Budapest, 1911.
- OD. = John Simpson–Edmund Weiner: *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, 1989.
- P. = Priszter Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.
- PbF. = Rudolf Schubert–Günther Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.
- PCN. = *Plants by Common Name*. James Cook University (www.public.jcu.edu.au).
- PN. = *Multilingual multiscrypt plant name database*. (www.plantnames.unimelb.edu.au).
- Scheiber 1953. Scheiber Sándor: Kívül arany, belül hamu. *Nyr.* 77: 138–139.
- T. = <http://terebess.hu/search.html>.
- Vörös:Egz. = Vörös Éva: *Egzotikus gyümölcsök magyar neveinek történeti–etimológiai szótára*. Debrecen, 1996.
- W. = Wikipedia (www.thefullwiki.org).
- ZP. = <http://zipcodezoo.com/Plants>.

RácZ János